

Bożena Żejmo
UMK Toruń

SŁOWIKI, BAŚNIE I DWUGŁOWY ORZEŁ.
MIT IMPERIUM W LITERATURZE ROSYJSKIEJ

Siła oddziaływania literatury na społeczny odbiór historii narodowej jest ogromna, może przewyżczać nawet wiedzę historyczną, która w procesie kształtowania się tradycji, nie jest instancją decydującą¹. Zwycięska przewaga literatury wynika z faktu, że:

[...] nie wymaga ona intelektualnego trudu pogłębiania wiedzy, lecz zadowala się odwołaniem do sfery uczuć — w oparciu o znajomość minimalnej ilości faktów i symbolicznych znaków, od dawna jednoznacznie zwaloryzowanych. Emocje zaś generują określony model patriotyzmu. Literatura bowiem kształtuje nie tyle narodową historiografię, co przede wszystkim typ patriotyzmu. Jest to główna domena jej działania².

Moc sprawcza literatury polega na wytwarzaniu określonych sensów. Utwór literacki, będący wytworem wyobraźni autora, jest formą wystylizowanej, strategicznej odpowiedzi na zastaną sytuację. Pociąga to za sobą jej nazwanie, ocenę i określenie własnej postawy. Strategie zaś mają treść publiczną³.

Symboliczny charakter dzieła literackiego doskonale współgra z metaforyczną naturą ideologii. Siła ideologicznych metafor, ich umiejętność uchwycenia realiów i produkowania nowych sensów, wpływa na dynamikę procesu historycznego⁴. Język poetycki potrafi tworzyć metafory w najczystszej postaci. Dlatego sztuka, zwłaszcza literatura, posiada możliwość

¹ J. Szacki: *Tradycja*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2011, s. 240.

² M. Bobrownicka: *Patologie tożsamości narodowej w postkomunistycznych krajach słowiańskich*. Kraków: Universitas 2006, s. 80.

³ C. Geertz: *Interpretacja kultur: wybrane eseje*. Przeł. M. Piechaczek. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2005, s. 259.

⁴ Zob. A. Зорин: „Кормя двуглавого орла”. *Литература и государственная идеология в России в последней трети XVIII — первой трети XIX века*. Москва: Новое литературное обозрение 2001, s. 25–28.

bycia „swego rodzaju depozytariuszem sensów ideologicznych i miarą ich praktycznej realizacji”. Tymczasem ideologia „ma zdolność konwersji w najrozmaitsze formy bytu społecznego, gdyż władza doskonałym modelem, ukrytym w języku poetyckim”⁵. Charakter tych wzajemnych powiązań dobrze oddaje powiedzenie: „Słowika baśnią nie nakarmisz”. Jednakże same słowiki z powodzeniem karmią baśniami lwy, smoki, dwu- i jednogłowe orły i inne heraldyczne straszydła.

W przypadku Rosji należy ponadto zwrócić uwagę na pewną istotną okoliczność — „literaturocentryczny” charakter kultury rosyjskiej. Specyfika ta wynika z faktu, że w Rosji literatura zawsze spełniała role pozaliterackie. Pisarze przejmowali te funkcje, których w określonych warunkach nie mogli spełniać przedstawiciele autonomicznych dyscyplin akademickich (np. filozofii, etyki), a także Kościół, wreszcie prasa czy partie polityczne. Tendencje te nasilały się zwłaszcza w okresach przełomów, kiedy Rosja stawała przed dylematem definiowania poczucia narodowej tożsamości. Znaczącą rolę odgrywał wówczas głos literatów.

Celem niniejszego tekstu jest próba pokazania, jak literaci rosyjscy (tytułowe słowiki) karmili przez stulecia imperialnymi baśniami dwugłowego orła, którego apetyt, by ponownie posłużyć się tytułowym powiedzeniem, rósł w miarę jedzenia. Literatura, rezygnując z zadań estetycznych, aktywnie przyczyniła się do wypracowania i utrwalenia narodowego imaginarium, w którym mit imperium odgrywa szczególną rolę. Świadomość imperialna prezentowanych poniżej twórców przejawiała się w sposób bardziej lub mniej zawoalowany, a w przypadku poetów XVIII-wiecznych wręcz bezpośrednio. Miejsce wyobraźni artystycznej wielokrotnie zajmowała wyobraźnia polityczna o cechach imperialnych⁶. Raz wytworzone modele myślenia i wartościowania zdumiewająco silnie spetryfikowały model rosyjskiej samoidentyfikacji.

Kulminacja artystycznej artykulacji mitu imperium przypada na wiek XVIII, wspomagały ją wyraźne sukcesy natury politycznej. Spektakularne podboje Katarzyny II⁷ niestrudzenie chwalili w swych odach nadworni poeci

⁵ Tamże, s. 28.

⁶ Wyobraźnie polityczna posiada cechy imperialne, jeśli na kreowane modele, służące interpretacji polityki, wywierają wpływ elementy świadomości i mentalności imperialnej. Opierają się one na szeroko rozpowszechnionych emocjach oraz mniej lub bardziej usystematyzowanych wyobrażeniach i poglądach dotyczących potęgi państwa i związanej z nią szczególnej roli, jaką ono odgrywa lub powinno odgrywać w światowej polityce. W wyobraźni tego typu tkwi także potrzeba wielkości motywowana własną potęgą, wyższością kulturową lub moralną. Zob. J. Czuby: *Rosja i świat. Wyobraźnia polityczna elity władzy imperium rosyjskiego w początkach XIX wieku*. Warszawa: Neriton 1997, s. 160.

⁷ Artykulacja imperium za czasów panowania Katarzyny miała miejsce w różnorodnych raportach i memorandumach pisanych przez jej ministrów i wysłanników. Szerzej na ten temat zob. J. Czuby: *Rosja i świat...*

Gawriił Dzierżawin i Wasilij Pietrow. Po śmierci carycy Dzierżawin pisał: „W ostatnich latach była z księciem Potiomkinem tak upojona chwałą swoich zwycięstw, że nie myślała już o niczym innym, tylko o podporządkowaniu swojemu berłu nowych królestw”⁸. Pietrow w odzie *Zdobycie Warszawy. 20 marca 1795 r.* ogłosił Katarzynę „największą triumfatorką”, która nawet w gniewie pozostaje „najśodsza matką” zesłaną, aby „utrzymać świat w nieprzemijającej całości”⁹. Przesunięcie granic na zachód oznaczało zdobycie sąsiednich obszarów w przestrzeni euroazjatyckiej. Ale pragnienia carycy sięgały znacznie dalej — do Konstantynopola, czego dowodem był słynny „projekt grecki” autorstwa Grigorija Potiomkina. W ramach przygotowań do realizacji tego projektu Katarzyna nazwała swego wnuka Konstantynem, kazała wybić medal, na którym mały Konstantyn został przedstawiony na brzegu Bosforu wraz z trzema chrześcijańskimi cnotami, przy czym Nadzieja wskazywała mu gwiazdę w północnej części nieba. Katarzyna dążyła do legitymizacji Rosji jako prawomocnej następczyni — poprzez Bizancjum — greckiego antyku. W owym greckim projekcie pojawiła się specyficzna mieszanka motywów bizantyńskich i greckich. Wynikało z niego, że Rosja jest związana z Grecją w sposób bezpośredni, bez uczestnictwa i pośrednictwa Europy Zachodniej. Misją Rosji jest zwrócić Grekom ich „pierwotną naturę”. Ten priorytet, dotyczący domeny kultury, miał się przekładać na zadania polityczne. Pragnienia Katarzyny żarliwie podsycił Wolter. Filozof widział ją na tronie w Konstantynopolu, nie wątpił w lingwistyczne zdolności carycy, która, jego zdaniem, z całą pewnością szybko przyswoi sobie grekę¹⁰. Ale Woltera interesowało odrodzenie Grecji jako królestwa kultury antycznej, natomiast caryca miała aspiracje poważniejsze: chciała doprowadzić do braterskiej unii dwóch imperiów w oparciu o wspólne dziedzictwo religijno-kulturowe. Wolter propagował uwolnienie i oświecenie Grecji, Katarzyna — spełnienie dziejowego przeznaczenia.

Niez mordowany Wasilij Pietrow w odpowiedzi na podbój rozległych terenów na wybrzeżach czarnomorskim i azowskim, pisze odę *Na zajęcie Jassów*, w której stanowczo przekonuje, że to właśnie Katarzyna II przyniesie Grekom wolność:

Спокойся днесь, геройско племя,
И жди с терпением перемен,
Приспеет вожделенно время,
Ваш, Греки, разрешится плен.
Вы дух явили благодарный,

⁸ Cyt. za: M. Heller: *Historia imperium rosyjskiego*. Przeł. E. Melech, T. Kaczmarek. Warszawa: Książka i Wiedza 2000, s. 465.

⁹ Tamże.

¹⁰ A. Зорин: „*Кормя двуглавого орла*” ..., s. 53–54.

Когда вам римлянин коварный
Свободу мниму даровал:
Ни пользы требуя, ни хвал,
Вам лучшу даст Екатерина¹¹.

Pierwsze sukcesy ekspedycji wojsk rosyjskich na ziemi greckiej wpłynęły ożywczo na zaktualizowanie starożytnej mitologii, przekształcając ją z łatwością w polityczną realność:

[...] w ciągu niemal połowy stulecia kultura rosyjska, przyswoiwszy normy europejskie, uparcie przymierzała antyczne stroje, porównywała swych bohaterów do starożytnych, mierzyła swe osiągnięcia miarami greckimi i rzymskimi. Słowa „Sparta”, „Atos”, „Arkadia” w istocie nie oznaczały wówczas żadnych realiów geograficznych, wyrażały jedynie absolutną doskonałość. Teraz w ten złoty wiek, na ziemi bogów i herosów przybyły rosyjskie wojska. Uczestnicy ekspedycji, zwłaszcza wodzowie, z łatwością oswajali mitologiczną toponimikę stając się antycznymi bohaterami¹².

Ta hellenistyczna energia rozbudziła wyobraźnię Pietrowa, czemu dał wyraz w kolejnej odzie *Na zwycięstwa w Morei*. Poeta przepowiadał Grekom nadejście złotego wieku, do czego doprowadzić miała rosyjska caryca, która zasługuje w oczach wieszczka na cześć godną olimpijskiej bogini¹³. Natomiast w słynnej *Odzie do karuzeli* poeta rysował portret Katarzyny II jako wojującej amazonki na tronie¹⁴.

Rola Pietrowa w wypracowywaniu ideowo-kulturowych podstaw polityki wschodniej była nieoceniona. Poeta nie poprzestał na odach opiewających zwycięstwa carycy w projekcie greckim. Poszedł o krok dalej. Kiedy Grecji nie udało się wyzwolić, podjął wysiłek ideologicznego wyjaśnienia kolizji między Rosją a państwami europejskimi mocno zaniepokojonymi ekspansją rosyjską na południowym wschodzie. W kolejnych odach kreuje on figurę rosyjskiego wroga i podsycza przekonanie o powszechnym spisku przeciw Rosji. To w istocie unikatowy przypadek długowiecznego żywota utworu poetyckiego w roli traktatu politycznego¹⁵. Oda ta posłużyła znanemu publicyście Siergiejowi Glince za jedyne wiarygodne źródło dla wy tłumaczenia okoliczności wojny z Napoleonem 1812 roku. Tego typu retoryczna

¹¹ Cyt. za: tamże, s. 49.

¹² Tamże, s. 53–54.

¹³ В.П. Петров: *Ода на победы в Морее*. W: *Русская литература XVIII века. 1770–1775. Хрестоматия*. Red. В.А. Западов. Москва: Просвещение 1979.

¹⁴ В. Проскурина: *Мифы империи. Литература и власть в эпоху Екатерины II*. Москва: Новое литературное обозрение 2006, s. 14–16; także А. John: *Amazon Auto-cratrixes: Images of Female Rule in the Eighteenth Century*. W: *Gender and Sexuality in Russian Civilisation*. Red. P.I. Barta. London: Routledge 2001, s. 33–54.

¹⁵ А. Зорин: „*Кормя двуглавого орла*”..., s. 68.

strategia nie wygląda bynajmniej niewinnie, bowiem dla potwierdzenia tezy politycznej autor nie wykorzystał materiałów historycznych, lecz dzieła literackie. Oda Pietrowa zawiera nie tylko zwarty system figur retorycznych, ale też definiuje określoną doktrynę, która mocno wpisała się w byt społeczny Rosji. Pietrow obwinia francuskich dyplomatów o zakulisowe intrygi, widząc w nich przyczynę wojny rosyjsko-tureckiej. Oskarża stary kontynent o agresję i ekspansyjne aspiracje, tworzy zbiór cech, którymi charakteryzuje wrogich Rosji intrygantów: magicy, awanturnicy, szarlatani, „łowcy serc” (masoni). Najprawdopodobniej był on pierwszym literatem rosyjskim, który dostrzegł w rozprzestrzeniającym się w Europie ruchu masonskim zagrożenie dla państwowych interesów Rosji¹⁶.

Fantazje poetów czasów Katarzyny rodziły kolejne plany polityczne. Rozwinięciem „projektu greckiego” był „projekt indyjski”¹⁷. W roku 1782 w głośnej, dedykowanej carycy, odzie *Felica* Dzierżawin pytał: „Но где твой трон сияет в мире? [...] В Багдаде, Смирне, Кашемире?”¹⁸. Wiek później Fiodor Tiutczew, znakomity poeta, który pretendował do roli myśliciela politycznego, powrócił do tych marzeń. W wierszu *Rosyjska geografia* (1848) snuł wizję o Rosji jako współczesnej inkarnacji Imperium Wschodu. Cesarz Rosji jawił się poecie jako jedyny prawomocny władca całego prawosławnego Wschodu, a nawet więcej — całego obszaru położonego na wschód od granic zachodniego cesarstwa rzymskiego: „Москва, и град Петров, и Константинов град — / Вот царства русского заветные столицы... / [...] / Семь внутренних морей и семь великих рек... / От Нила до Невы, от Эльбы до Китая, / От Волги по Евфрат, от Ганга до Дуная... / Вот царство русское...”¹⁹. Uszczegółowieniem tej wizji były trzy artykuły opublikowane przez poetę na użytek czytelników zachodnich oraz niezakończony traktat *Rosja i Zachód* z lat 1848–1849. Imperium, jak przekonywał poeta, jest najwyższą zasadą legitymizacyjną, jednoczącą ludzi na gruncie idei uniwersalnej. Dzieje powszechne są sukcesją imperiów, w każdej epoce istnieje natomiast tylko jedno imperium prawomocne. Rosja została powołana do stworzenia ostatniego chrześcijańskiego imperium. W misji tej należy zjednoczyć Słowian, bowiem nieskażoną postacią chrześcijaństwa jest jedynie prawosławie, a wśród wyznawców prawosławia znaczną część stanowią ludy słowiańskie²⁰.

¹⁶ Tamże, s. 92.

¹⁷ Zob. M. Heller: *Historia imperium...*, s. 465–466.

¹⁸ Г.Р. Державин: *Фелица*. W: Тегоў: *Полное собрание стихотворений*. Ленинград: Советский писатель 1957, s. 104.

¹⁹ Ф.И.Тютчев: *Русская география*. W: Тегоў: *Полное собрание стихотворений*. Ленинград: Советский писатель 1987, s. 152.

²⁰ Zob. A. Walicki: *Zarys myśli rosyjskiej. Od Oświecenia do renesansu religijno-filozoficznego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2005, s. 188–190.

Patetyczne ody opiewające Katarzynę II pisał też Michaił Łomonosow, słaWił ponadto carycę Elżbietę — np. w odzie *Na dzień wstąpienia na tron cesarzowej Elżbiety*, w której porównywał władczynię do „wielkiego światła rzucającego blaski na wszystką ziemię”, na której nie ma nic piękniejszego „nad pokój i Elżbiety czar”²¹. Ten element światła w obrazach gloryfikujących władców zbieżny był z tradycją jedności Krzyża i Tronu (wspieraną żołnierskim karabinem i policyjnym knutem). W tradycji rosyjskiej monarcha — pomazaniec Boży — obdarzony zostaje wyższą sankcją duchową dla realizacji władzy państwowo-politycznej. W idealnym wyobrażeniu jest on personifikacją sumienia i mądrości swego narodu²². Prawdziwy władca musi być obrońcą wiary prawosławnej, twardym, ale sprawiedliwym władcą:

Dopóki prawdziwy car, imperator, sekretarz generalny, prezydent itd. nie naruszają obrazu ‘dobrego władcy’, przypisywanego mu przez świadomość ludową, może żyć spokojnie. Nawet jeśli zabija — zarówno jego współcześni, jak i potomkowie znajdują dla niego usprawiedliwienie i uznają jego działania za całkowicie zasadne²³.

To ludowe pojmowanie istoty władzy cara przechodziło przez wieki bez szczególnych zmian. Już XVII-wieczny dworski poeta Symeon Połocki w licznych panegirykach ukazywał obraz idealnego cara-samodzierzcy. W pochwalnej odzie *Orzeł rosyjski* postać cara Aleksego Michajłowicza jest sławiona za pomocą oryginalnych figur stylistycznych na równi z Rosją, nad którą jaśniej słońce poruszające znaki zodiaku. Na każdym znaku poeta umieścił podniosłe czyny cara, a na tle słońca widniał dwugłowy orzeł z koroną i regaliaami carskimi. Metaforyczne zestawienie słońca oświetlającego całą ziemię z herbem Rosji miało jednoznaczną wymowę: „rozpalało pychę narodową, utrzymując poddanych w przeświadczeniu, że cały świat korzy się przed potęgą Rosji i majestatem jej carów”²⁴. Właśnie Połocki zapoczątkował tradycję panegiryków, jego poetyckie hiperbole „Rosja jako niebo”, „car-słońce” zapłodniły wyobraźnię następnych pokoleń²⁵.

Należy wspomnieć, że wysiłki osiemnastowiecznych literatów szły w parze z dokonaniem historiografów modulujących powszechną wizję

²¹ М.В. Ломоносов: *Ода на день восшествия на престол императрицы Елисаветы Петровны 1747 года*. W: Тегозь: *Избранные произведения*. Ленинград: Советский писатель 1986, s. 115.

²² Б. Успенский: *Царь и патриарх. Харизма власти в России*. Москва: Языки русской культуры 1998.

²³ R. Pipes: *Rosyjski konserwatyzm i jego krytycy. Studium kultury politycznej*. Przeł. A. Mrozek. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2009, s. 207.

²⁴ Zob. A. Andrusiewicz: *Mit Rosji. Studia z dziejów i filozofii rosyjskich elit*. T. 1. Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej 1994, s. 108.

²⁵ И.П. Еремин: *Симеон Полоцкий*. W: *История русской литературы в 10 т.* T. 2, ч. 2. Москва–Ленинград: Издательство Академии Наук СССР 1948, s. 342–353.

rodzimej przeszłości. Potrzeba historiozoficznej syntezy dziejów przyszła wraz z oświeceniem. Z racji autokratycznej formy władzy państwowej historia rosyjska pozostawała pod dyktandem panującego, nie było miejsca na jakiegokolwiek hierarchiczne układy kontraktowe, na samorządność, praworządność czy pluralizm. Na osobiste zlecenie cara pierwszy historiograf rosyjski Wasilij Tatiszczew opracował syntezę dziejów Rosji — *Historię rosyjską od najdawniejszych czasów*, dowodząc, że ekspansjonizm rosyjski był jedną z naturalnych form aktywności dobrze funkcjonującego państwa²⁶. Wspierając się autorytetem takich zachodnich pisarzy politycznych, jak Niccolo Machiavelli, Hugo Grocjusz, Thomas Hobbes, John Lock, Samuel Pufendorf i Christian Wolff, uzasadniał samowładztwo w Rosji jako najbardziej odpowiednią formę ustroju dla kraju o tak rozległym terytorium²⁷. Najtrwalsze podwaliny oficjalnej wykładni silnej państwowości rosyjskiej stworzył natomiast Nikołaj Karamzin. Jego dwunastotomowa *Historia państwa rosyjskiego* była pierwszym znaczącym krokiem w kierunku tego, co nazwać można „imperium tekstualnym”²⁸. Publikacja spotkała się z niezwykłym entuzjazmem, co tłumaczy się nie tylko walorami artystycznymi²⁹, ale nade wszystko sprzyjającymi warunkami, jakie wytworzyły się w Rosji po wojnie 1812 roku. Dwa, trzy pokolenia wcześniej społeczeństwo rosyjskie nie było gotowe do pełnego przyjęcia i docenienia dzieła Tatiszczewa czy Szczerbatowa. Dopiero wygrana kampania z Francuzami uświadomiła wszystkim, jak istotną rolę w polityce europejskiej może odgrywać Rosja, wzrosła świadomość siły państwa i duma narodowa³⁰. Zdaniem Ewy Thompson, czytelnik, który z kart Karamzinowskiej *Historii...* poznał przebieg kształtowania się rosyjskiego imperium nie miał najmniejszych wątpliwości, że polityka podbojów, jaką prowadzili samowładni monarchowie, była zjawiskiem ze wszech miar pożądanym — zarówno jako naturalna realizacja praw rozwoju historycznego, jak i ze względu na korzyści dla ludów spacyfikowanych³¹. Kategoriejną opinię amerykańskiej badaczki

²⁶ Por. K. Błachowska: *Narodziny imperium. Rozwój terytorialny państwa carów w ujęciu historyków rosyjskich XVIII i XIX wieku*. Warszawa: Meriton 2001, s. 14–23.

²⁷ Zob. R. Pipes: *Rosyjski konserwatyzm...*, s. 67.

²⁸ E. Thompson: *Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm*. Przeł. A. Sierszulska. Kraków: Universitas 2000, s. 89.

²⁹ Rola, jaką Karamzin odegrał w rosyjskiej nauce historycznej, porównywana jest do tej, jaką Puszkina odegrał w rosyjskiej literaturze. Zob. В.П. Козлов: „История государства Российского” Н.М. Карамзина в оценках современников. Москва: Наука 1989, s. 150.

³⁰ Zob. С.А. Мезин: *Н.М. Карамзин и историческое сознание русского общества второй половины XVIII первой четверти XIX в.* W: *Исторические воззрения как форма общественного сознания*. Т. 1. Саратов: Изд-во Саратовского гос. техн. ун-та 1995, s. 50.

³¹ E. Thompson: *Trubadurzy imperium...*, s. 136.

warto uzupełnić spostrzeżeniem polskiego autora Wasilija Szczukina, który w tym kontekście pisał m.in.:

[...] dla rosyjskich czytelników przełomu XVIII i XIX wieku Karamzin był przede wszystkim propagatorem wartości humanistycznych, wypracowanych przez europejski krąg kulturowy. Natomiast dla pokolenia Wissariona Bielińskiego i Aleksandra Hercena nazwisko Karamzina kojarzyło się głównie z konserwatywnymi projektami zbawienia Rosji spod chaosu europejskich rewolucji³².

Wielkim wielbicielem Karamzina i jego dzieła był Aleksander Puszkina. Poeta pragnął, aby historii w szkołach uczono właśnie na podstawie prac historiozofa³³. Thompson nazywa Puszkina jednym z najaktywniejszych „wytwórców” literackiej tradycji imperialnej:

Dał on głos tym, którym dodawały animuszu sukcesy militarne Rosji. Dzięki poezji i prozie Puszkina nagle stało się jasne, że rosyjski imperializm nie musi mieć dzikiej i brutalnej twarzy, że Rosjanie to nie Mongołowie i że potrafią zamienić w piękno to, co ich strzelby i miecze zniszczyły. [...] Wyczarował obraz, który nigdy przedtem nie zaistniał w literaturze rosyjskiej — obraz dumnej Rosji, której przeznaczeniem jest rządzić „nieszczęsnymi Finami” i innymi rasami, które podbiła; Rosji pełnej skromnych i godnych podziwu patriotów, którzy spełniali wiernie swój obowiązek na odległym Kaukazie³⁴.

Puszkina — uważa Thompson — wykorzystał w swej twórczości wiele powszechnych strategii tekstualnego imperializmu, np. pióro zdobywcy opisuje zwyczaje i życie milczących poddanych, podkreśla rzeczywistość bądź domniemaną brutalność, jakiej podbici dopuścili się w przeszłości wobec Rosjan. Dawne krzywdy usprawiedliwiają odwet Rosjan. Poeta usprawiedliwiał też strategie ujarzmiania i „przycinania do właściwych rozmiarów” podbijanych narodów, przeciwstawiając nieokrzesaną i rozpasaną dzikość Kaukazu przed podbojem ulepszonym praktykom społecznym po rosyjskiej ingerencji. To „typowo imperialna pedagogika sugerująca, że Rosja jest dobroczynną siłą nadającą porządek i tożsamość przedwiecznemu chaosowi”³⁵. Puszkina przyczynił się do utrwalenia w pamięci zbiorowej Rosjan obrazu Kaukazu jako krainy potrzebującej kurateli. Zdanie samych tubylców w tej kwestii nie zostało uwzględnione. Rosyjscy bohaterowie na Kaukazie komunikują się za sobą nawzajem, wręcz nie zauważając

³² В. Щукін: *Русское западничество. Генезис — сущность — историческая роль*. Łódź: Ibidem 2001, s. 50.

³³ Zob. R. Pipes: *Karamzin's Memoir on Ancient and Modern Russia*. Cambridge: Harvard University Press 1959, s. 96–97.

³⁴ E. Thompson: *Trubadurzy imperium...*, s. 98–99.

³⁵ Tamże, s. 100–102.

tubylców. Mówią o nich, ale nie prowadzą z nimi rozmów³⁶. Poeta nie był zainteresowany moralnością podboju i gwałtu. Na podobieństwo francuskich i brytyjskich technik retorycznych³⁷, rosyjski wieszcz opisywał swe podróże na dziki Kaukaz z perspektywy uniwersalizującego podmiotu, którego opis miał dać początek idei „niemej Azji”, pozbawionej samowiedzy. Rosjanie — konstatuje Thompson — poszli na Kaukaz podbijać, a nie oddawać się refleksji. Trudno odmówić amerykańskiej sławistce racji, niemniej, oddając sprawiedliwość poecie, należałoby powiedzieć, że był on jeszcze „zarówno piewcą imperium, jak i wolności”³⁸. We wczesnych utworach (*Wolność*, 1820; czy *Sztylet*, 1821) poeta ganił tyranów i głosił pochwałę wolności, za co został oficjalnie upomniany i poddany policyjnej inwigilacji. Po powstaniu dekabrystów (1825) Puszkina przeszedł intelektualną ewolucję, która „przemieniła go z osoby jedynie zewnętrznie sympatyzującej z ideami liberalnymi w konserwatystę”³⁹. Dopiero następcy Puszkina, sugeruje Jurij Afanasjew, dokonali ostatecznego podziału między imperium i wolnością: „ci, którzy budowali lub wspierali imperium, zwalczyli wolność, zaś ci, którzy walczyli o wolność, burzyli imperium”⁴⁰.

Za wielką narracją legitymizującą status imperialny Rosji uznaje się niekiedy powieść Lwa Tołstoja *Wojna i pokój*. Cytowana już Ewa Thompson sugeruje, że zawiera ona obraz Rosji jako kraju o silnie rozwiniętej świadomości narodowej. Świadomość owa objawia się tu jednak nie przez bezpośrednie przywołanie, lecz przez wzmocnienie konsolidującej roli mitologii narodowej. Pisarz wykreował nową wizję Rosji, przekuwając mitologiczną pamięć narodu tak, by zmieniła się ona w przedstawienie historii. W powieści Rosja została pokazana raczej jako zwycięska ofiara niż jako zdobycz. W ten sposób, konkluduje Thompson, Tołstoj stał się współtwórcą wątku ofiarnictwa: „Bycie ofiarą nie wyklucza wielkości i sukcesu Rosji, nie przeszkadza też w postrzeganiu siebie jako wielkiego narodu”⁴¹. Wspomniany „wątek ofiarniczy”, w którym amerykańska badaczka widzi jedynie zamierzony chwyt literacki Tołstoja, domaga się weryfikacji, bowiem wielkie zwycięstwo nad armią francuską i zajęcie Paryża rzeczywiście pociągnęło za sobą głęboką frustrację wynikającą z konfrontacji

³⁶ G. Spivak: *Strategie postkolonialne*. Przeł. A. Górny, M. Kropiwnicki, J. Majmurek. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej 2011.

³⁷ Na temat orientalistycznych dróg podejścia do Innego w literaturze francuskiej i brytyjskiej zob. E. Said: *Orientalizm*. Przeł. M. Wyrwas-Wisniewska. Poznań: Zysk i S-ka 2005.

³⁸ Zob. M. Broda: „Zrozumieć Rosję”? *O rosyjskiej zagadce-tajemnicy*. Łódź: Ibidem 2011, s. 400.

³⁹ Zob. R. Pipes: *Rosyjski konserwatyzm...*, s. 110.

⁴⁰ J. Afanasjew: *Kamienna Rosja, martwy lud. Osobna droga Rosji — historyczny bieg w miejscu*. „Gazeta Wyborcza” 24–25.01.2009, s. 12.

⁴¹ E. Thompson: *Trubadurzy imperium...*, s. 133–170.

z Europą. Wygrana wojna oznaczała jednocześnie „przebrane zwycięstwo”: „zamiast stać się uznanym państwem europejskim, Rosja przekształciła się w żandarma Europy i własnych obywateli”⁴². Zwycięzcy wrócili do domu moralnie pokonani, przepojeni wstydem za swą nieeuropejskość⁴³. Inną ważną konsekwencją wojny było „oddzielenie się uczucia dumy narodowej od dumy państwowej”⁴⁴.

Za niejednoznacznym stosunkiem Tolstoja do kwestii imperialnej przemawia późniejsza twórczość, ukazująca nowe rozumienie rosyjskiego ekspansjonizmu. W utworze *Hadzi Murat* pojawia się opowieść o napści Rosjan na czeczeńską wioskę:

О ненависти к русским никто и не говорил. Чувство, которое испытывали все чеченцы от мала до велика, было сильнее ненависти. Это была не ненависть, а непризнание этих русских собак людьми и такое отвращение, гадливость и недоумение перед нелепой жестокостью этих существ, что желание истребления их, как желание истребления крыс, ядовитых пауков и волков, было таким же естественным чувством, как чувство самосохранения⁴⁵.

W utworze tym Tolstoj dokonał dekonstrukcji romantycznych piewów imperium.

Wypracowane przez pokolenia rosyjskich literatów strategie obrazowania, za pomocą których artystyczna wyobraźnia Rosji nieustannie zawłaszcza historię i geografę imperium, pozostają aktywne także współcześnie, zwłaszcza po upadku rosyjskiego kolosa. Rosyjski (i nie tylko) pejzaż pokomunistyczny stworzył bardzo podatny grunt do specyficznego mitologicznego odrodzenia, w którym na plan pierwszy wysunął się dyskurs o tożsamości narodowej⁴⁶. O odrodzenie rosyjskiej świadomości imperialnej

⁴² В. Шукин: *Русское западничество...*, s. 68.

⁴³ Problem bolesnej konfrontacji zwycięskich wojsk rosyjskich z Europą pojawił się już wcześniej podczas wojny rosyjsko-tureckiej 1877–1878. Żołnierze rosyjscy, którzy przybyli na Półwysep Bałkański wyzwalać spod niewoli tureckiej m.in. braci Słowian, doznali niemiłego zaskoczenia: poraził ich widok dorodnych pól, obfitych w owoce sadów, zadbanych przydomowych ogródków. Spodziewano się zgoła innych obrazów. Gleb Uspienski, przebywający na wojnie jako ochotnik pisał m.in.: „Jest jakaś dramatyczna dychotomia w rosyjskim ochotniku, który tak dziwacznie wygląda na ulicach Bukaresztu, jego gigantyczne kamasze, włosy jakby siekiera ucięte, broda zbita w waciak — wszystko to kontrastują z europejskością miasta”. Г.И. Успенский: *Письма из Сербии*. W: Тегов: *Теперь и прежде*. Москва: Советская Россия 1977, s. 292.

⁴⁴ В. Шукин: *Русское западничество...*, s. 70.

⁴⁵ Л. Н. Толстой: *Хаджи-Мурат*. W: Тегов: *Полное собрание сочинений в 90 томах*. Т. 35. Москва: Государственное издательство художественной литературы 1950, s. 81.

⁴⁶ М. Bobrownicka: *Patologia tożsamości...*; V. Tismaneanu: *Wizje zbawienia. Demokracja, nacjonalizm i mit w postkomunistycznej Europie*. Przeł. H. Jankowska. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA 2000.

aktywnie walczą dziś pisarze tzw. nurtu wiejskiego z Wasilijem Biełowem, Walentinem Rasputinem, Wiktozem Astafjewem i Władimirem Liczutinem na czele. Twórcy tej prozy z pasją atakują próby wprowadzenia w Rosji ładu demokratycznego⁴⁷. Ich pragnieniem jest urzeczywistnienie wizji autarkicznej Rosji jako szczególnego bytu⁴⁸. Wymowny jest fakt, że swoje poglądy literaci prezentują głównie w takich czasopismach, jak „Литературная Россия”, „Москва”, „Молодая гвардия” i przede wszystkim w miesięczniku „Наш современник”. Czasopisma te reprezentują nurt zachowawczy, tradycyjny, przeciwstawiający się zmianom zapoczątkowanym przez Michaiła Gorbaczowa. Związani z nimi pisarze postrzegali rozpad ZSRR jako klęskę idei państwowotwórczej. Antynarodowa polityka „pseudodemokratów” to zło większe niż komunizm — czas potęgi państwa i armii⁴⁹. Tylko idea „Wielkiej Rosji” może uratować kraj przed upadkiem — wołali „pisarze-patrioci”⁵⁰. Przyznali wprawdzie, podobnie jak Sołżenicyn, że ekspansja terytorialna była błędem w historii Rosji, niemniej geopolityczne zmiany na obszarze byłego Związku Sowieckiego budziły smutek i nostalgię za słowiańska wspólnotą. Rasputin w tekście *Co dalej, bracia Słowianie?* (1992) w duchu XIX-wiecznego panslawizmu snuł marzenia o rosyjskiej misji zjednoczenia Słowian, która nie została zrealizowana z powodu ekspansjonistycznych ambicji Zachodu, zarówno w wieku XIX, jak i w XX. W drugiej połowie wieku XX błędnie próbowano wdrażać projekt tej wspólnoty na bazie ideologii komunistycznej, obcej rosyjskiej tradycji⁵¹. Rosja przekształcona w Związek Radziecki nie podołała misji zjednoczenia Słowian. Zamiast jedności i rozwoju słowiańskiej rodziny, doszło do jej ideologicznego zniewolenia oraz wzrostu wzajemnych pretensji. Przy tej okazji Rasputin nie omieszkał wypomnieć „skatolicyzowanej” Polsce jej odwiecznej podejrzliwości w stosunku do Rosji⁵², dziwił się także niewdzięczności Czechów, Chorwatów, a zwłaszcza Ukraińców i Białorusinów. Pomimo świadomości historycznej klęski idei panslawistycznej Rasputin uporczywie próbuje udowodnić jej słuszność. W zjednoczeniu Słowian widzi przeciwwagę dla

⁴⁷ Zob. А. Верховский, В. Прибыловский, Е. Михайловская: *Национализм и ксенофобия в российском обществе*. Москва: Панорама 1998.

⁴⁸ В. Żejmo: *Nation and Mission. Russia Literature and National Identity*. „Dialogue and Universalism” 2011, nr 3, s. 85–98.

⁴⁹ *Слово к народу*. „Правда” 23 июля 1991, s. 1.

⁵⁰ Zob. А. Wawrzyńczak: *Naród i państwo w twórczości pisarzy rosyjskich nurtu „wiejskiego”*. Kraków: Universitas 2005.

⁵¹ Pogląd, że ideologia komunistyczna została przeniesiona na grunt rosyjski, wyznaje także Sołżenicyn. Odmienne zdanie ma np. N. Davies: *Boże igrzysko*. T. 1. Przeł. E. Tabakowska. Kraków: Wydawnictwo Znak 1989, s. 81–82.

⁵² В. Распутин: *Что дальше, братья-славяне?* W: Тегоз: *Собрание сочинений*. Т. 1. Калининград: Янтарный сказ 2001, s. 660.

wulgarnego uniwersalizmu. Idee „uniwersalnego świata” są szczególnie niebezpieczne dla Słowian, gdyż „zostali oni wybrani do wypełnienia swego słowiańskiego losu”⁵³.

XX wiek całkowicie obnażył utopię słowiańskich idei wspólnotowych, okazało się, że słowiańska wspólnota była jedynie „wspólnotą wyobrażoną”⁵⁴.

Rasputin chętnie stosuje taktykę imperialnej niepamięci, wybiórczo traktując historię Rosji, co widać szczególnie wyraźnie w jego utworach o tematyce syberyjskiej. W tekście *Syberia, Syberia...* z roku 1989 nie kryje przekonania, że Syberia to część Rosji etnicznej. Wprawdzie pisarz wzmiankuje o wyzysku tej krainy przez Moskwę, ale pomija milczeniem wiele kluczowych informacji historycznych, nie dba o liczby, daty ani o konkretne nazwy, nie padają pytania o odpowiedzialność. Relacje centrum–peryferie zostają usunięte ze świadomości czytelnika. Tubylców pozbawia się własnej narracji, występują oni w roli zwykłych statystów w historiach o Rosjanach. Postawa pisarza wobec rdzennych mieszkańców Syberii zdradza charakter paternalistyczny. Retoryce władzy, rutynowo używanej w literaturze, towarzyszy retoryka łaskawości w stosunku do podbitych terytoriów. To nie rdzenni mieszkańcy, lecz Rosjanie cierpią z powodu terytorialnych nabytków Rosji. Oto wizja „niewinnego imperializmu, któremu brakuje świadomości własnych złych uczynków”⁵⁵.

Twórcy prozy „wiejskiej” apelują do tych czytelników rosyjskich, którzy nie wykształcili żadnej lojalności poza plemienną i biologiczną⁵⁶. To literatura będąca doskonałą pożywką dla nacjonalizm. Warto w tym miejscu dodać, że nie tylko literaci karmią dziś dwugłowego orła imperialnymi baśniami. Aktywnie uczestniczą w tym procesie inni artyści, muzycy oraz malarze. Legendarna pieśniarka Żanna Biczewska — niegdyś wykonawczyni ballad i romansów, dziś monarchistka domagająca się kanonizacji cara Iwana IV Groźnego, uznania Mikołaja II Zbawicielem, nawołująca naród rosyjski do spełnienia misji narodu-„bogonoścy”. Wielu przedstawicieli ugrupowań nacjonalistycznych, chętnie posiłkuje się oryginalną koncepcją narodu-bogonoścy jako metafizyczną sankcją dla historycznych poczynań Rosji. Naród rosyjski, zgodnie ze szczególnym powołaniem ma przechowywać i upowszechniać na ziemi najwspanialszą formę chrześcijaństwa, jaką jest prawosławie. Cała ziemski egzystencja narodu wybranego, jego męczeństwo

⁵³ Tamże, s. 661.

⁵⁴ B. Anderson: *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*. Przeł. S. Amsterdamski. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego 1997; także: *Wielkie mity narodowe Słowian*. Red. A. Gawarecka, A. Naumow i B. Zieliński. Poznań: Katedra Filologii Słowiańskiej UAM 1999.

⁵⁵ E. Thompson: *Trubadurzy imperium...*, s. 237.

⁵⁶ Tamże.

na szlakach dziejowych, jest przygotowaniem do Niebieskiego Jeruzalem. Tylko ten naród może zbawić świat⁵⁷. Natomiast Ilja Głazurow — rektor Rosyjskiej Akademii Malarstwa, Rzeźby i Architektury, także monarchista, w monumentalnych obrazach *Wieczna Rosja*, *Przebudź się, Rosjo!*, *Misterium XX wieku* rozbudza dumę narodową Rosjan. Swą twórczość traktuje jako posłannictwo w przywracaniu rodakom pamięci (skradzionej, jak sam twierdzi, przez złowieszczą demokrację) o ich chwalebnej przeszłości. Kwintesencją tej misji jest płótno *Wieczna Rosja*, ilustrujące dzieje Rosji w formie niekończącej się procesji całego narodu, na czele której widnieją postacie prawosławnych świętych, działaczy państwowych i społecznych, artystów — wszystkich tych, którzy poświęcili swe życie dobru Rosji. Artysta z dumą podkreśla, że jego malarstwo jest wielką księgą historii Rosji, którą powinien czytać każdy prawdziwy Rosjanin. Prawdziwym Rosjaninem nazywa Głazurow tego, kto kocha Rosję, siebie samego wskazując rodakom jako przykład.

Przedstawione zjawisko nie powinno jednakże tworzyć wrażenia jednolitego obrazu literatury rosyjskiej. Tysiącletnie dzieje literatury rosyjskiej są zarazem dziesięciowiekową historią walki pisarzy z władzą (zarówno tą spod znaku „białego”, jak i „czerwonego caratu”, by posłużyć się terminologią Jana Kucharzewskiego) o prawo do wolności twórczej. „Rosyjska koleina”⁵⁸ imperialna to tylko jeden, choć dość dynamiczny nurt, jakim płynęła literatura rosyjska. Ale trwał też inny ruch, w odwrotnym kierunku: ku wolności. Imperium od zawsze miało w osobach literatów (także filozofów) jawnych, bezkompromisowych wrogów. XVII-wieczny pisarz polityczny i działacz religijny, przeciwnik absolutyzmu i sakralizacji władzy carskiej protopop Awwakum stał się dla następnych pokoleń pisarzy rosyjskich wzorem absolutnego nonkonformisty. Godnego następcę ma też niepokorny Piotr Czaadajew w osobie pisarza-postmodernisty Wiktora Jerofiejewa, nazywanego też „Herostratesem imperium rosyjskości”⁵⁹.

Pieśni „trubadurów imperium” nie brzmią już tak doniośle, słyhać bowiem wyraźne głosy obrońców podstawowych wartości ludzkich. Upadają rosyjskie mity za sprawą takich chociażby twórców, jak Jurij Drużnikow: „Rosja, nie stanie się krajem cywilizowanym, póki się nie wyzbędzie mitologicznego sposobu myślenia. Nie mity jednak są niebezpieczne, lecz świadomość, która woli utopijne marzenia od surowej rzeczywistości”⁶⁰.

⁵⁷ Zob. A. Andrusiewicz: *Mit Rosji...*, s. 69; także: *Idee w Rosji*. Red. A. de Lazari. T. 4. Łódź: Ibidem 2001, s. 382–384.

⁵⁸ Termin stosuję za: M. Broda: „Zrozumieć Rosję?”..., s. 398.

⁵⁹ Określenia Tadeusza Konwickiego na obwolicie książki Jerofiejewa *Encyklopedia duszy rosyjskiej*. Przeł. A. de Lazari. Warszawa: Czytelnik 2003.

⁶⁰ J. Drużnikow: *Rosyjskie mity. Od Puszkina do Pawlika Morozowa*. Przeł. F. Ocieпка i M. Putrament. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen 1998.

Autorytet imperialnej Rosji podważają pisarki rosyjskie Ludmiła Pietruszewska i Tatiana Tołstaja⁶¹. Władimir Sorokin ostrzega Rosjan przed ponurą przyszłością „prawosławnego imperium z rozwiniętymi technologiami”. O swej powieści *Dzień oprycznika* pisarz mówi:

U nas wielu patriotów mówi, iż Rosja powinna odgrodzić się od zepsutego Zachodu i iść swoją ścieżką. [...] Postanowiłem więc pofantazjować na ten temat i spróbować pokazać, jakie mogą być tego konsekwencje. Żelazna kurtyna oddzielała Rosję od Zachodu przez większą część XX wieku. Rosja sowiecka szła przeciw własną drogą. [...] Teraz jednak nowej propozycji ideologicznej brakuje. Jest tylko oligarchiczny kolektywizm na bazie rosyjskiego zideologizowanego prawosławia z ośrodkiem władzy jako głównym oligarchą. Funkcjonując w takich warunkach, Rosja stylistycznie bardzo prędko znajdzie się w XVI–XVII wieku. Będziemy wtedy się komunikować ówczesnym kodem, a ze współczesnością będą nas wiązać wyłącznie wysokie technologie⁶².

Trudno oczywiście wyrokować, w jakim stopniu dzisiejsza literatura rosyjska jest w stanie kształtować zarówno proimperialną, jak i antyimperialną tożsamość swych czytelników. W obliczu potężnej siły manipulacyjnej mediów literatura zdaje się tracić swą moc oddziaływania. Po drugie, jak ciekawie zauważył Ryszard Paradowski

[...] trudno się dopatrzeć wśród obywateli Federacji Rosyjskiej jakiejś szczególnej skłonności do ponoszenia ofiar na rzecz nowego państwa. [...] Badania opinii publicznej nie wykazują dziś ani szczególnej antyzachodniej zawziętości, ani gotowości do podjęcia misji, ani szerokiego poparcia dla klerykalizacji państwa, może jedynie zagrożenie dekonstrukcją budzi nieco żywsze, zawsze jednak ambiwalentne, uczucia⁶³.

Paradowski zwraca ponadto uwagę na bardzo ważny aspekt, jakim w czasach ponowoczesnych jest konieczność przededefiniowania samego pojęcia imperializmu:

W istocie nowy imperializm korzysta z narzędzi, wytworzonych przez imperializm tradycyjnego typu. Różni go odeń między innymi — przesunięcie akcentu z polityki na ekonomię, przejście od poszerzania granic do ich przekraczania, anonimowość (choć nie całkowita), i związany z nią brak odpowiedzialności⁶⁴.

Imperializm kultury konsumpcyjnej jest realną siłą, która bierze dziś we władanie ludzkie umysły, także rosyjskie. Zjawisko to nie umknęło uwadze

⁶¹ Zob. E. Thompson: *Trubadurzy imperium...*; także H. Gosciło: *Paradigm Lost? Contemporary Women's Fiction*. W: *Women Writers in Russian Literature*. Red. T. W. Clyman and D. Greene. London: Praeger 1994.

⁶² F. Memches: *Śludzy i wrogowie imperium. Rosyjskie rozmowy o końcu historii*. Kraków: Arcana: Axel Springer 2009, s. 114–115.

⁶³ R. Paradowski: *Rosyjski konflikt kulturowy i perspektywy imperialne*. W: Tegoż: *Metafizyka i kultura. Repetycje kartezyjańskie*. Warszawa: Cesla 2011, s. 377.

⁶⁴ Tamże, s. 379.

bystrego obserwatora rosyjskiej rzeczywistości, jakim jest Wiktor Pielewin. W książce *Generation „P”* pisarz pokazał proces destrukcyjnej redukcji osoby ludzkiej do roli bezrefleksyjnego konsumenta. I choć Pielewin nie używa pojęcia „imperializm konsumeryzmu”, profetycznie głosi nadejście „wieku mroku”, mając na myśli zjawisko, o jakim mówi polski badacz — utrata tożsamości indywidualnej (u Paradowskiego etnicznej) na rzecz *identity* komercyjnej.

Божена Жејмо

СОЛОВЬИ, БАСНИ И ДВУГЛАВЫЙ ОРЕЛ.
МИФ ИМПЕРИИ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Резюме

В основе данной статьи лежит представление о тесной взаимосвязи русской литературы XVIII–XX века и имперской идеологии. В XVIII веке попытки национально-государственной самоидентификации осуществлялись в значительной степени в опоре на опыт поэтической рефлексии о России, накопленный в те годы прежде всего авторами од. Оды Василия Петрова, Александра Сумарокова, Гавриила Державина — это не только система риторических фигур, но и определенная доктрина, которая глубоко проникла в общественно-политическую жизнь России. В XIX веке главным певцом имперской идеи был поэт и политический мыслитель Федор Тютчев, мечтающий о России как инкарнации Восточной Империи. Выработанные русскими литераторами стратегии формирования имперского самосознания продолжают современные писатели, прежде всего представители деревенской прозы.

Božena Žejmo

NIGHTINGALES, FAIRY TALES AND THE DOUBLE-HEADED EAGLE.
THE MYTH OF EMPIRE IN RUSSIAN LITERATURE

Summary

The purpose of this article is to present the relationship between Russian literature and imperial ideology. In the eighteenth century, the attempts of nation-states to self-identification corresponded with the artistic visions of then poets. Odes written by such authors as Petrove, Sumarokov and Derzhavin represented doctrines, which played an important role in social and political life of Russia.

In the nineteenth century the main eulogist of imperial idea was a poet and political thinker Fyodor Tyutchev, who dreamed of Tsarist Russia as an incarnation of the Empire of the East.

The fall of the Soviet Union has created favorable circumstances for the mythological rebirth.

Among the writers who have taken up the fight for the revival of the imperial Russian identity, distinguished themselves particularly representatives of “village prose” (Belov, Rasputin, Astafyev and Lichutin).